Sample Copy

परिवर्तन
Competitive Forum
-अभिजीत राठोड

भारत व महाराष्ट्राचा भूगोल

Mind Map

All effective way to learn...

परिवर्तन पब्लिकेशन, पुणे.

लेखक : आक्रुर आबुज

संपादक : अभिजीत राठोड

Sample Copy

परिवर्तन
Competitive Forum
-अभिजीत राठोड

भारत व महाराष्ट्राचा

भूगोल

All effective way to learn...

Mind Map

परिवर्तन पब्लिकेशन, पुणे.

लेखक : आक्रुर आबुज

संपादक : अभिजीत राठोड

अनुक्रमणिका

भारताचा भूगोल

1. भारताचे राजकीय व भौगोलिक स्थान — 5 ते 8
   - 1.1 – भौगोलिक विस्तार
   - 1.2 – भौगोलिक स्थान
   - 1.3 – राज्यांची प्राथमिक माहिती
2. भारताची प्राकृतिक रचना — 9 ते 18
   - 2.1 – प्राकृतिक विभाग
   - 2.2 – उत्तरेकडील पर्वतीय पठार
   - 2.3 – उत्तर भारतीय मैदानी प्रदेश
   - 2.4 – द्विपकल्पीय पठार
   - 2.5 – किनारी मैदानी प्रदेश
   - 2.6 – भारतीय द्विपकल्प (बेटे)
3. भारतातील प्रमुख खोरे (Valley) — 19 ते 22
   - 3.1 – हिमालयातील खोरे
   - 3.2 – पूर्व भारतातील खोरे
   - 3.3 – दक्षिण भारतातील खोरे
4. भारतीय नदी प्रणाली — 23 ते 28
   - 4.1 – हिमालयीन नद्या
   - 4.2 – पठारावरील नद्या
   - 4.3 – भारतातील बहुउद्देशीय प्रकल्प
5. भारतीय हवामान वर्गीकरण — 29 ते 32
   - 5.1 – कोपेनचे हवामान वर्गीकरण
   - 5.2 – त्रिवार्थाचे हवामान वर्गीकरण
6. भारतीय वनसंपत्ती — 33 ते 38
   - 6.1 – भारतातील वनांचे प्रकार
   - 6.2 – भारतीय वन अहवाल
   - 6.3 – वन आधारित उद्योग
7. भारतीय मृदा — 39 ते 40
8. भारतातील खनिज संपत्ती — 41 ते 44
9. भारतातील उद्योग — 45 ते 48
10. भारतातील वाहतूक — 49 ते 56
    - 10.1 – रस्ते वाहतूक
    - 10.2 – औद्योगिक कॉरिडॉर
    - 10.3 – अंतर्गत जलमार्ग
    - 10.4 – बंदरे
11. भारताची लोकसंख्या — 57 ते 60
    - 11.1 – जनगणना
    - 11.2 – लोकसंख्या धोरणे

Sample Copy

अनुक्रमणिका

महाराष्ट्राचा भूगोल

1. महाराष्ट्र : निर्मिती व स्थान 61 ते 66
 1.1 – निर्मितीची पार्श्वभूमी
 1.2 – महाराष्ट्राचे राजकीय स्थान
 1.3 – प्रशासकीय विभाग
 1.4 – जिल्ह्यांची निर्मिती

2. महाराष्ट्राची प्राकृतिक रचना 67 ते 74
 2.1 – प्राकृतिक विभाग
 2.2 – महाराष्ट्रातील खाड्या
 2.3 – बंदरे व पुळणी
 2.4 – सह्याद्री पर्वत व त्यांच्या उपरांगा
 2.5 – जिल्ह्यानुसार डोंगर
 2.6 – महाराष्ट्राची भूशास्त्रीय रचना

3. महाराष्ट्राची नदी प्रणाली 75 ते 84
 3.1 – गोदावरी नदी
 3.2 – गोदावरी नदी खोऱ्याचे उपविभाग
 3.3 – कृष्णा नदी खोरे
 3.4 – भीमा नदी खोरे
 3.5 – तापी नदी खोरे
 3.6 – कोकणातील नद्या

4. महाराष्ट्राचे हवामान 85 ते 90
 4.1 – हवामान वर्गीकरण
 4.2 – त्रिवार्था यांचे हवामान वर्गीकरण
 4.3 – कृषी हवामान वर्गीकरण

5. महाराष्ट्रातील वने व प्राणी संवर्धन 91 ते 96
 5.1 – वनांचे प्रकार
 5.2 – वन अहवाल 2019 : महाराष्ट्राची स्थिती
 5.3 – संवर्धन क्षेत्रे व व्याघ्र प्रकल्प

6. महाराष्ट्रातील मृदा 97 ते 100

7. खनिज संपत्ती 101 ते 108
 7.1 – लोहखनिज
 7.2 – बॉक्साईड
 7.3 – मँगनीज
 7.4 – चुनखडी
 7.5 – दगडी कोळसा

8. ऊर्जा संपत्ती 109 ते 112
 8.1 – औष्णिक विद्युत व खनिज तेल
 8.2 – पवन ऊर्जा व अणुऊर्जा

9. इतर महत्वाचे 113 ते 116
 9.1 – औद्योगिक विभाग
 9.2 – दळण–वळण
 9.3 – बाळासाहेब ठाकरे समृद्धी महामार्ग
 9.4 – महाराष्ट्राची लोकसंख्या

Sample Copy

अक्ष व रेखावृत्तीय विस्तार :

- भारताचा अक्षवृत्तीय विस्तार : 8^{0}4’28” उ. अक्षांस ते 37^{0}6’53” उत्तर अक्षांश.
- भारताचा रेखावृत्तीय विस्तार : 68^{0}7’33” पूर्व रेखांश ते 97^{0}25’47” पूर्व रेशांख.
- भारताच्या सर्वात पश्चिमेकडील ठिकाण घुआर मोटा (गुजरात) व पूर्वेकडील ठिकाण किबुथू (अरुणाचल प्रदेश) यांच्यात 29 रेखावृत्तांचा फरक, त्यामुळे त्या दोन ठिकाणांतील वेळेचा फरक 116 मिनिटे (जवळपास 2 तास).
- भारत हा अक्षवृत्तीय दृष्ट्या उत्तर गोलार्धात व रेखावृत्तीय दृष्ट्या पूर्व गोलार्धात स्थित आहे.

कर्कवृत्त (23.5^{0} उ.) पुढील 08 राज्यांतून जाते

1. गुजरात	2. राजस्थान	3. मध्यप्रदेश
4. छत्तीसगड	5. झारखंड	6. प.बंगाल
7. त्रिपुरा	8. मिझोराम	

भारताचा भौगोलिक विस्तार

: By Abuj Akarur

भारताची स्थानिक वेळ :

- भारताची स्थानिक प्रमाण वेळ ही मिर्झापूर येथून जाणाऱ्या 82.5^{0} पूर्व रेखावृत्तावरून निश्चित.
- ग्रिनविच (0^{0} रेखावृत्त) रेखावृत्तापेक्षा 5 तास 30 मि. पुढे.
- 82.5^{0} पू. रेखावृत्त पुढील 05 राज्यांतून जाते

1. उत्तरप्रदेश	2. मध्यप्रदेश	3. छत्तीसगड
4. ओडिसा	5. आंध्रप्रदेश	

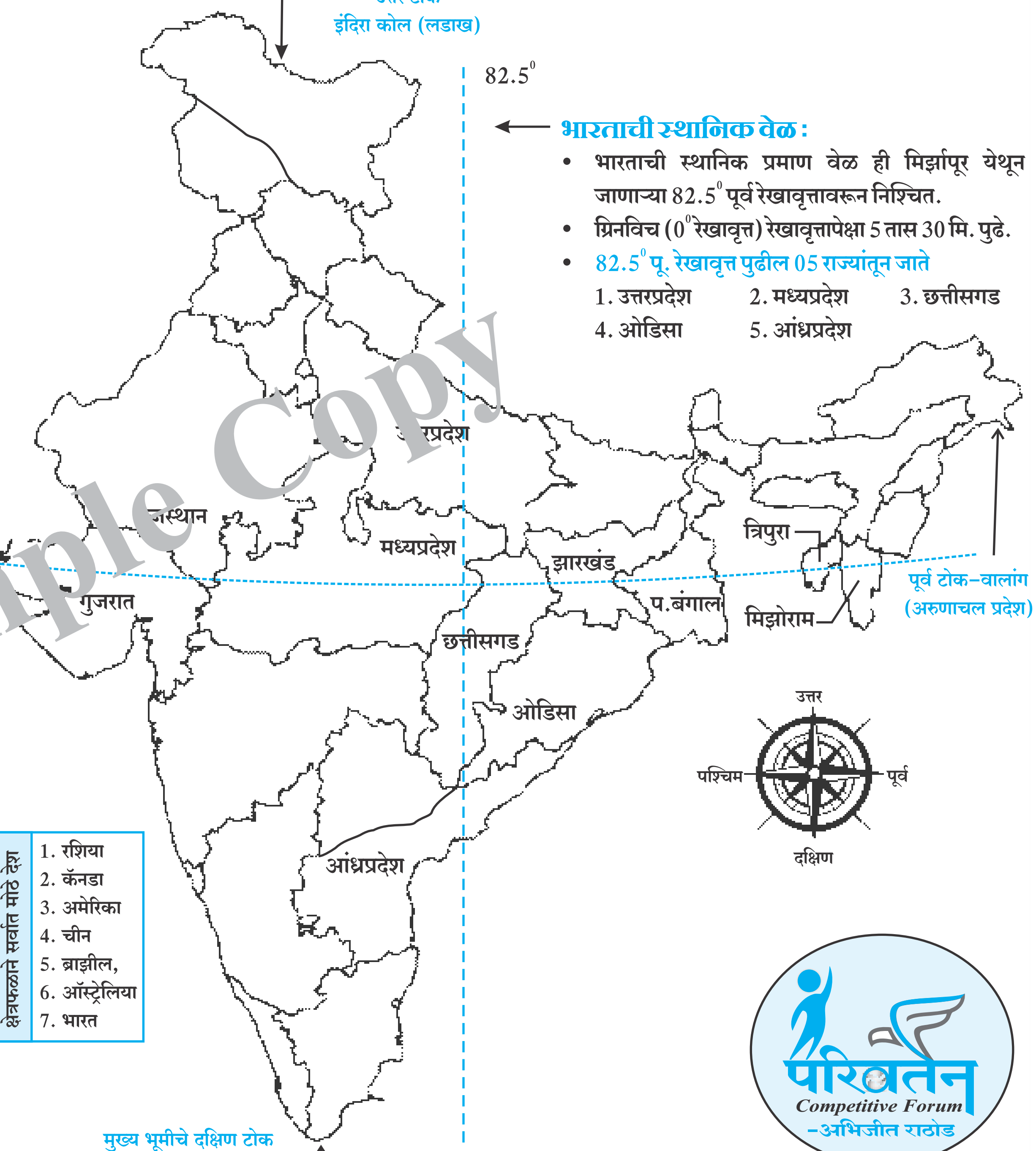

Sample Copy

भारताचा क्षेत्रीय विस्तार

- भारताची उत्तर–दक्षिण लांबी : 3214 कि.मी.
- भारताची पूर्व–पश्चिम लांबी : 2933 कि.मी.
- भारताला लाभलेला एकूण समुद्र किनारा : 7,517 कि.मी. त्यापैकी मुख्य भुमी 6100 किमी.
- भारताच्या भूसीमेची एकूण लांबी : 15,200 किमी आहे.
- भारताचे क्षेत्रफळ 32,87,469 चौ.कि.मी. आहे (जगाच्या 2.42% क्षेत्र)
- क्षेत्रफळानुसार भारत हा जगातील सातवा देश.

क्षेत्रफळाने सर्वात मोठे देश
1. रशिया
2. कॅनडा
3. अमेरिका
4. चीन
5. ब्राझील,
6. ऑस्ट्रेलिया
7. भारत

भारताची चार टोके :

- दक्षिण टोक – इंदिरा पॉईंट (ग्रेट निकोबार)
- उत्तर टोक – इंदिरा कोल (लडाख)
- पूर्व टोक – वांगलु /किबीथू (अरुणाचल प्रदेश)
- पश्चिम टोक – राजहर क्रीक (गुजरात)
- मुख्य भूमीचे दक्षिण टोक – कन्याकुमारी, तमिळनाडू

परिवर्तन
Competitive Forum
–अभिजीत राठोड

भारतीय द्वीपसमूह (बेटे)

: By Abuj Akarur

भारतीय बेटे (द्विपसमूह) :

1) कावेरी नदी : श्रीरंगपट्टणम (कर्नाटक)
2) गंगा नदीमुख : न्यू–मूर (प.बंगाल)
3) यमुना नदीमुख – आलिया (उत्तरप्रदेश)
4) ब्रह्मपुत्रा नदी – माजुली (आसाम)
5) कच्छच्या रणातील – पंचम, खादिर आणि बेला (गुजरात)
6) कर्नाटक किनारा – कोकोनेट

लक्षद्वीप बेटे :

- केरळपासून 200 ते 250 किमी अंतरावर पश्चिमेला.
- याचे दोन विभाग –
  (1) 11° उत्तर अक्षवृत्ताच्या उत्तरेस अमनदिवी बेटे
  (2) 11° उत्तर अक्षवृत्ताच्या दक्षिणेस कॅनेनोर बेटे
- ज्वालामुखी पर्वतांच्या शिखराभोवती प्रवाळ किटकांच्या अवशेषांच्या अरबी समुद्रात लक्षद्विप बेटे निर्माण झाली आहेत. सरासरी उंची 5 मीटर इतकी आहे. 36 छोट्या बेटांचा समुह अरबी समुद्रात आहे. या बेटांपैकी फक्त 11 बेटांवर मनुष्यवस्ती आढळते. 26 बेटे निर्मनुष्य आहेत.

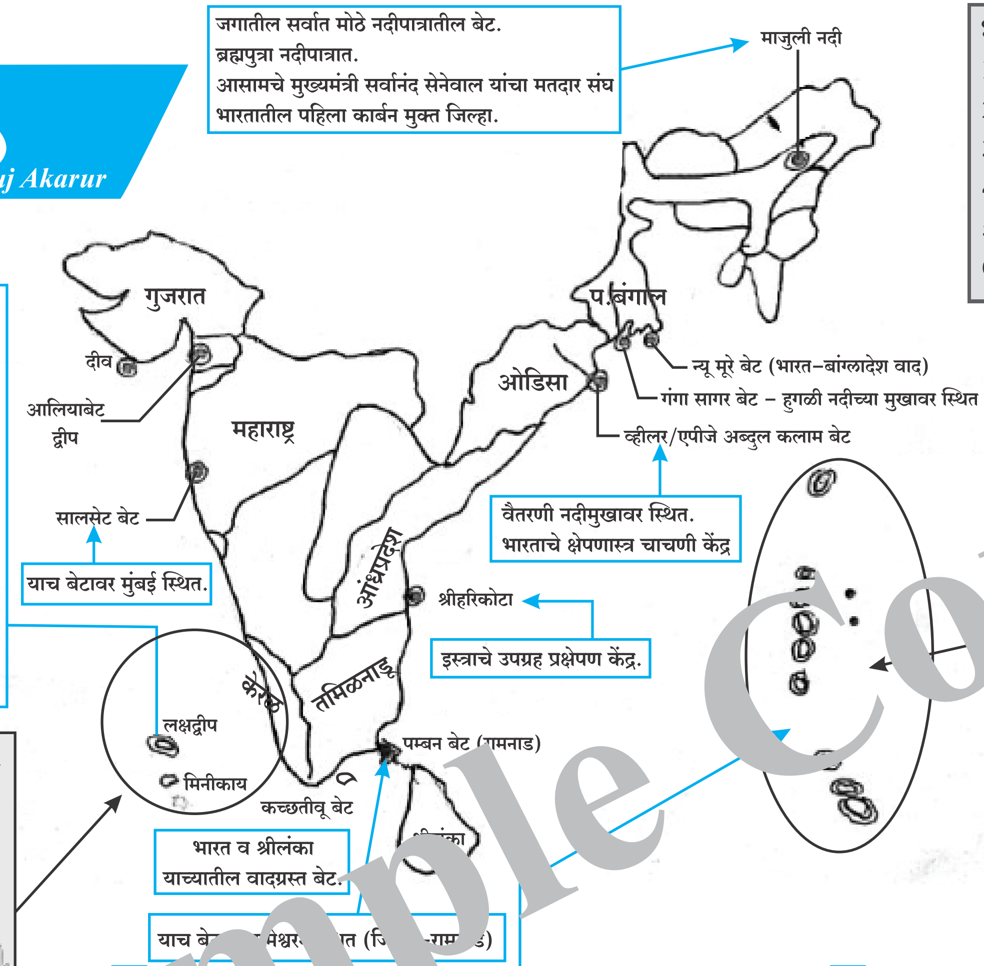

9° चॅनेल : मिनीकाय बेट समूहाला मुख्य लक्षद्वीप बेट समूहापासून वेगळा करतो.
10° चॅनेल : लघू अंदमान व कार निकोबार यांना वेगळे करतो.
डंकन पास : दक्षिण अंदमान व लघू अंदमान यांना वेगळा करतो.
कोको चॅनेल : लॅण्डफॉल व कोकोबेट यांच्या दरम्यान.
80 चॅनेल मिमिकॉम व मालदिव यांच्या दरम्यान

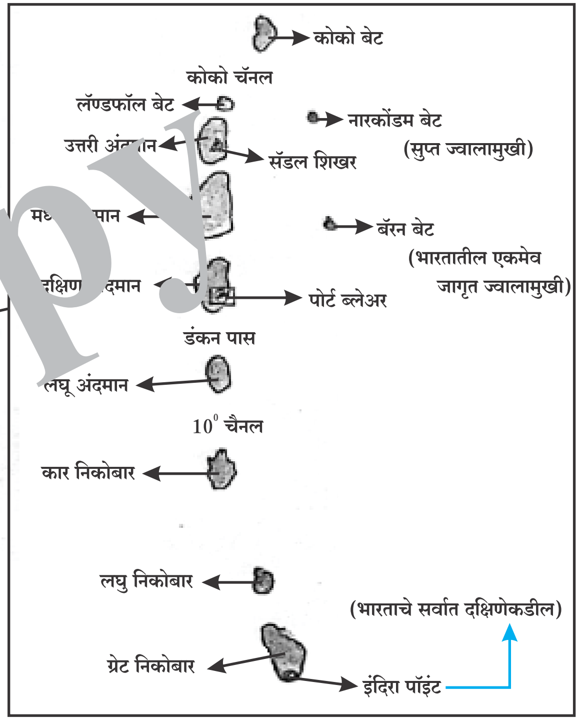

अंदमान व निकोबार द्विपसमूह

- अराकानयोमाच्या जलमग्न पर्वतरांगेचे पाण्याबाहेरील भाग.
- 572 लहान मोठ्या बेटांचा समुह. 38 बेटांवर मानववस्ती (25 अंदमान व 13 निकोबार)
- सर्वोच्च शिखर : सॅडल (738 मी).
- भारतातील एकमेव जागृत ज्वालामुखी बॅरन बेटावर.
- अंदमान व निकोबार यांच्या दरम्यान सागरी भाग–10° चॅनल
- निकोबार बेटावरील सर्वोच्च टेकडी–धुलियार (642 मी).
- कलकत्यापासून याचे अंतर 1250 किमी, चेन्नईपासून 1185 किमी. अंदामन द्विपसमुहाचे 3 भाग : 1) उत्तर 2) मध्य 3) दक्षिण
- मध्य अंदमानात बॅरन आणि नारकोंडम हे 2 ज्वालामुखी बेटे.
- निकोबार बेट हा लहान मोठ्या 22 बेटांचा समुह.

- **बेटांचे नव्याने नामकरण**
- 30 डिसेंबर 2018 रोजी नरेंद्र मोदी यांनी अंदमान–निकोबार बेटांमधील दक्षिण अंदमान जिल्ह्यातील 3 बेटांचे नव्याने नामकरण केले. त्यामध्ये रॉसचे नेताजी सुभाषचंद्र बोस, नीलचे शहिद व हॅवलॉकचे स्वराज बेट असे नामकरण केले.
- नेताजी सुभाषचंद्र बोस यांनी अंदमान बेटावर तिरंगा फडकविल्याच्या घटनेस 30 डिसेंबर 2018 रोजी 75 वर्षे पूर्ण झाली.

परिवर्तन Competitive Forum –अभिजीत राठोड
Sample Copy

परिवर्तन Competitive Forum
–अभिजीत राठोड

भारतातील बहुउद्देशीय प्रकल्प
: *By Abuj Akarur*

भाक्रा–नांगल प्रकल्प :
- नदी – सतलज
- जलाशयाचे नाव : गोविंद सागर
- लाभक्षेत्र : पंजाब, हरियाणा, हिमाचल प्रदेश, राजस्थान
- वैशिष्ट्ये : जगातील दुसरे उंच धरण, समुद्रसपाटीपासून 518 मी. भारतातील सर्वात मोठा बहुउद्देशीय प्रकल्प.

टेहरी धरण
- राज्य : उत्तराखंड
- जलाशयाचे नाव : स्वामी रामतीर्थ सागर
- नद्या : भागिरथी व भिलगंगा नदी
- निर्मिती : 1978 (उंची : 261 मीटर)
- उंचीनुसार जगातील पाचवे मोठे धरण.

इंदिरा गांधी कालवा :
- नदी – सतलज आणि बियास नदी संगम, यापासून निघालेला कालवा इंदिरा गांधी कालवा.
- लाभक्षेत्र : राजस्थान
- वैशिष्ट्ये : यास मरूगंगा असे म्हणतात लांबी 612 किमी.
- पंजाब व हरियाणा–167 किमी व राजस्थान – 445 किमी
- भारतातील सर्वांत लांब कालवा

टनकपुर धरण प्रकल्प
नेपाळ – महाकाली नदी

कोसी प्रकल्प
बिहार आणि नेपाळ

चुखा जलविद्युत प्रकल्प
भूटान–भारत संयुक्त प्रकल्प
वांच्छू नदी

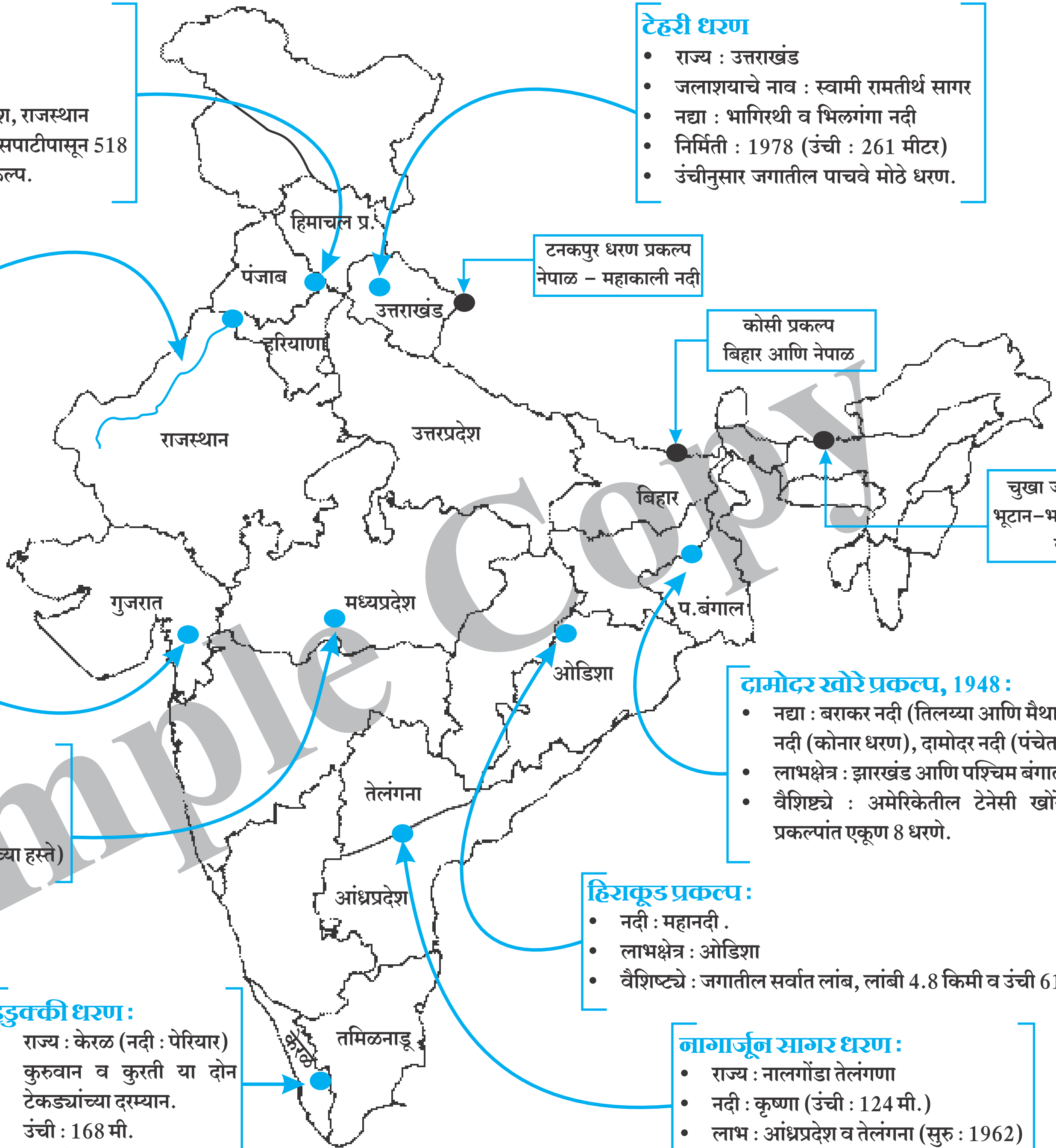

सरदार सरोवर :
- राज्य : नवगम (गुजरात)
- लाभ : गुजरात, महाराष्ट्र, राजस्थान, मध्यप्रदेश
- उद्घाटन : 5 एप्रिल 1961 (जवाहरलाल नेहरू)

दामोदर खोरे प्रकल्प, 1948 :
- नद्या : बराकर नदी (तिलय्या आणि मैथान धरण), कोनार नदी (कोनार धरण), दामोदर नदी (पंचेत धरण)
- लाभक्षेत्र : झारखंड आणि पश्चिम बंगाल
- वैशिष्ट्ये : अमेरिकेतील टेनेसी खोरे प्रकल्पाधारित प्रकल्पांत एकूण 8 धरणे.

इंदिरा सागर धरण :
- राज्य : मध्यप्रदेश (पुनासा)
- नदी : नर्मदा नदी (उंची : 92 मी.)
- भूमीपुजन : 23 ऑक्टोबर 1984 (इंदिरा गांधी यांच्या हस्ते)

हिराकूड प्रकल्प :
- नदी : महानदी .
- लाभक्षेत्र : ओडिशा
- वैशिष्ट्ये : जगातील सर्वात लांब, लांबी 4.8 किमी व उंची 61 मी.

एकापेक्षा जास्त राज्यांची भागीदारी असणारे प्रकल्प :

प्रकल्प	भागीदारी असणारे राज्य
बियास प्रकल्प	पंजाब, हरियाणा, राजस्थान, हिमाचल प्रदेश
तुंगभद्रा प्रकल्प	कर्नाटक आणि आंध्रप्रदेश
व्हिरी प्रकल्प (भगिरथी)	उत्तराखंड, उत्तरप्रदेश
बेटवा प्रकल्प	उत्तरप्रदेश आणि मध्यप्रदेश
नाथपा–झाकरी प्रकल्प (सतलज)	हरियाणा आणि हिमाचल प्रदेश
राजघाट प्रकल्प (बेटवा)	उत्तरप्रदेश आणि मध्यप्रदेश
मुचकुण्ड प्रकल्प	आंध्रप्रदेश आणि ओडिसा

इडुक्की धरण :
- राज्य : केरळ (नदी : पेरियार)
- कुरुवान व कुरती या दोन टेकड्यांच्या दरम्यान.
- उंची : 168 मी.
- सुरु : फेब्रु. 1973

नागार्जून सागर धरण :
- राज्य : नालगोंडा तेलंगणा
- नदी : कृष्णा (उंची : 124 मी.)
- लाभ : आंध्रप्रदेश व तेलंगना (सुरु : 1962)

Sample Copy

महाराष्ट्र राज्य पार्श्वभूमी
: By Abuj Akarur

महाराष्ट्र राज्य (1 मे 1960)

महाराष्ट्र राज्य (1 मे 1960)–
- संयुक्त महाराष्ट्र आंदोलनानंतर 1 मे 1960 रोजी मुंबईसह महाराष्ट्र राज्य स्थापन झाले. ज्याचे पहिले मुख्यमंत्री स्व. यशवंतरावजी चव्हाण होते.

द्विभाषिक मुंबई राज्य (1956–60)

द्विभाषिक मुंबई राज्य (1956–60)–
- कच्छ व सौराष्ट्र या प्रांताचे विलिनिकरण मुंबई राज्यात करून 1956 साली फाजल अली कमिशनच्या शिफारशीनुसार या राज्याची स्थापना.

मुंबई राज्य (1947–56)

मुंबई राज्य (1947–56) –
- भारत स्वातंत्र्याच्या वेळी मुंबई प्रांताचे तीन राज्यामध्ये विभाजन.
- 1. सौराष्ट्र, 2. मुंबई 3. कच्छ

बॉम्बे प्रांत (1937–47)

बॉम्बे प्रांत (1937–47) –
- 1935 च्या कायद्यानुसार 1937 मध्ये स्थापना
- या अंतर्गत संस्थानांचे 2 गट व ब्रिटिश जिल्हे असे या प्रांताचे विभाजन.

मुंबई इलाखा (1618–1937)

मुंबई इलाखा (1618 ते 1937) –
एकूण जिल्हे : 25
प्रादेशिक विभाग : 4 (अहमदाबाद, पुणे, बेळगांव, कराची)
प्रादेशिक विभाग प्रमुख : विभागीय आयुक्त

परिवर्तन
Competitive Forum
-अभिजीत राठोड

संयुक्त महाराष्ट्र पार्श्वभूमी

दार कमिशन (जून 1948) :
या कमिशनचा अंतिम अहवाल 10 डिसेंबर 1948 रोजी सादर.

JVP समिती (1949) :
दार आयोगाच्या अहवालावर असंतुष्ट असलेल्या काँग्रेस पक्षाने ही समिती स्थापन केली. या समितीचे सदस्य J- जवाहरलाल नेहरू, V- वल्लभभाई पटेल, P- पट्टमी सिता रम्मय्या हे होते.
JVP समितीचा उद्देश स्वतंत्र भारतातील राज्याची निर्मिती कोणत्या तत्त्वांच्या आधारावर करावी हे निश्चित करण्यासाठी होता.
आमरण उपोषण करुन पोटी श्रीरामुल यांचा मृत्यू झाल्याने उसळलेल्या जनक्षोभाला शांत करण्यासाठी 1 ऑक्टोबर 1953 भाषेच्या तत्त्वावर पहिले राज्य आंध्रप्रदेश (मद्रास प्रांतातून)

भाषावार प्रांत रचना व पुर्नरचना आयोग
- स्थापना 10 ऑक्टोबर 1953, अध्यक्ष डॉ. फाजल अली तर सदस्य हृदयनाथ कुझरु, के.एम.पनीकर. (अंतिम अहवाल 30 डिसेंबर 1955)
- 1 नोव्हेंबर 1956 रोजी द्विभाषिक (गुजराती व मराठी) राज्याची निर्मिती. द्विभाषिक मुंबई प्रांताचे पहिले मुख्यमंत्री यशवंतराव चव्हाण होते.
- 1 मे 1960 रोजी महाराष्ट्र व गुजरात राज्याची निर्मिती झाली. महाराष्ट्र निर्मितीनुसार चौदावे राज्य बनले. या वेळी महाराष्ट्रात 26 जिल्हे व 4 प्रशासकीय विभाग होते. राजधानी मुंबई तर उपराजधानी नागपूर बनविण्यात आले.
- 1 मे हा दिवस महाराष्ट्र दिन व गुजरात दिन म्हणुन साजरा करण्यात येतो.

महाराष्ट्र राज्य स्थापना वेळीचे (1 मे 1960) प्रशासकीय विभाग व जिल्हे

1) कोकण विभाग	:	बृहन्मुंबई, ठाणे, कुलाबा व रत्नागिरी.
2) पुणे विभाग	:	पुणे, सातारा, सांगली, कोल्हापूर, सोलापूर, नाशिक, अहमदनगर, धुळे व जळगाव.
3) औरंगाबाद विभाग	:	औरंगाबाद, बीड, परभणी, उस्मानाबाद व नांदेड.
4) नागपूर विभाग	:	नागपूर, वर्धा, भंडारा, चांदा, अमरावती, बुलढाणा, अकोला व यवतमाळ.

Sample Copy

सह्याद्री पर्वत व त्याच्या उपरांगा

: By Abuj Akarur

सातपुडा पर्वत रांगा :

- महाराष्ट्र पठाराच्या उत्तर सिमेवरून पूर्व–पश्चिम पसरलेली डोंगर रांग
- पश्चिमेस गुजरातमधील रतनपुर ते मध्यप्रदेशातील अमरकंटक दरम्यान विस्तार
- या डोंगररांगेमुळे नर्मदा व तापी नद्यांची खोरी विभाजीत
- महाराष्ट्रात सातपुडा डोंगरांना नंदुरबारमध्ये तोरणमाळ डोंगर तर अमरावतीमध्ये गाविलगड डोंगर असे म्हणतात.

सातपुड्यातील सर्वोच्च शिखरे :

- 1. अस्तंभा– 1325 मी. उंच (नंदुरबार)
- 2. वैराट – 1177 मी. उंच (अमरावती)
- 3. चिखलदरा– 1118 मी. उंच (अमरावती)

1. सातमाळा-अजिंठा डोंगर :

- सह्याद्रीतून पश्चिम–पूर्व दिशेत पसरलेली सर्वात उत्तरेकडील डोंगर रांग
- या डोंगर रांगेच्या पश्चिम भागाला सातमाळा तर पूर्व भागाला अजिंठा डोंगर असे म्हणतात.
- ही डोंगर रांग उत्तरेस तापी व दक्षिणेस गोदावरी नदी खोऱ्यांचा विभाजक आहे.
- या रांगेची उंची पश्चिमेकडून पूर्वेकडे कमी होत जाते.

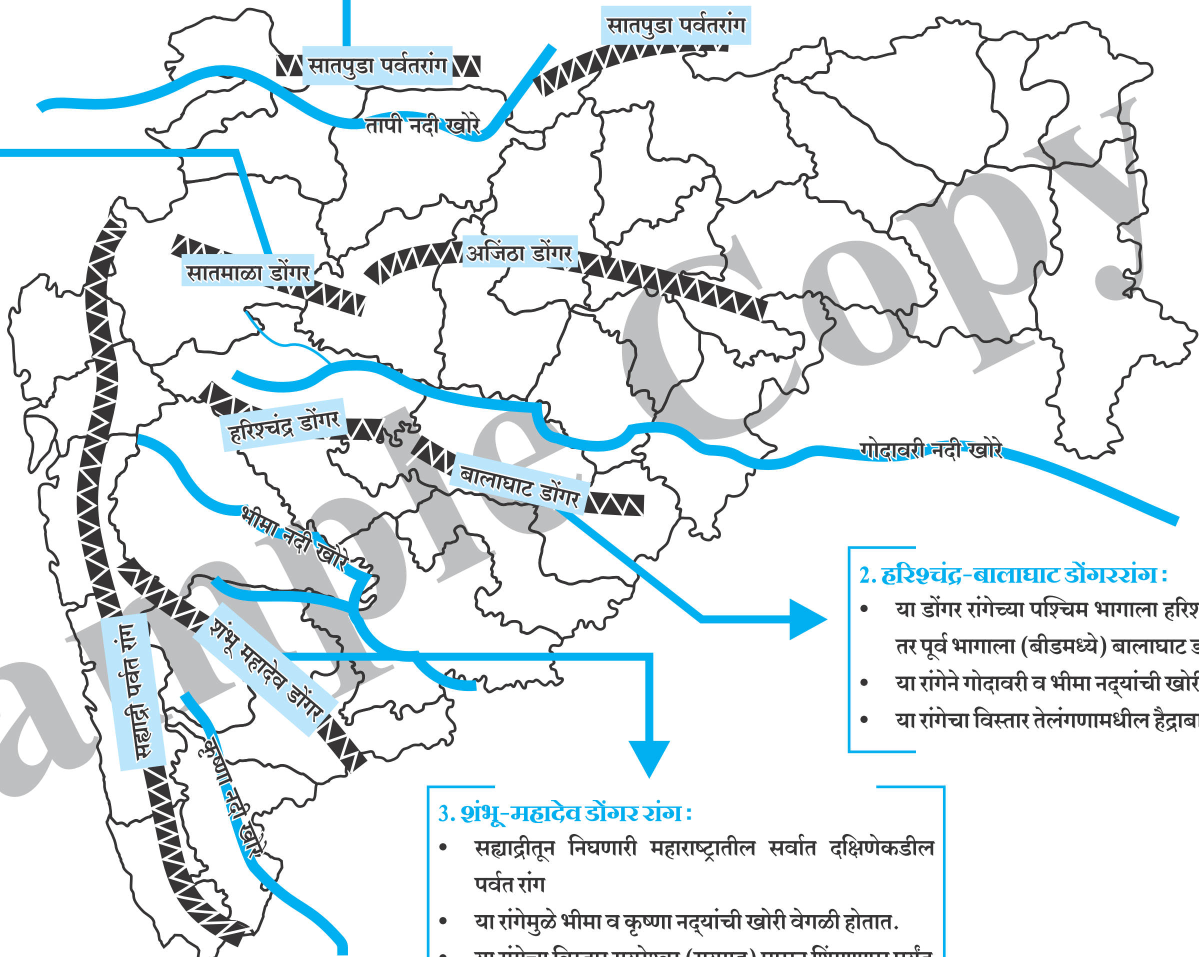

सह्याद्री व महाराष्ट्रातील शिखरे :

	शिखर	उंची (मीटर)	जिल्हा
क ←	कळसूबाई	1646	अहमदनगर
सा ←	साल्हेर	1567	नाशिक
म ←	महाबळेश्वर	1438	सातारा
ह ←	हरिश्चंद्रगड	1424	अहमदनगर
स ←	सप्तशृंगी	1416	नाशिक
तो ←	तोरणा	1404	पुणे
रा ←	राजगड	1376	पुणे
त्री ←	त्र्यंबकेश्वर	1304	नाशिक
	सिंगी	1293	नाशिक
	नाणेघाट	1264	अहमदनगर
	तौला	1231	नाशिक
	माम्हीणी	1226	पुणे
	गलगट्टा	967	गडचिरोली

→ कसाम हसतो रात्री : महाराष्ट्रातील सर्वोच्च शिखरे

2. हरिश्चंद्र-बालाघाट डोंगररांग :

- या डोंगर रांगेच्या पश्चिम भागाला हरिश्चंद्र (अहमदनगर) तर पूर्व भागाला (बीडमध्ये) बालाघाट डोंगर म्हणतात.
- या रांगेने गोदावरी व भीमा नद्यांची खोरी अलग होतात.
- या रांगेचा विस्तार तेलंगणामधील हैद्राबाद पर्यंत आहे.

3. शंभू-महादेव डोंगर रांग :

- सह्याद्रीतून निघणारी महाराष्ट्रातील सर्वात दक्षिणेकडील पर्वत रांग
- या रांगेमुळे भीमा व कृष्णा नद्यांची खोरी वेगळी होतात.
- या रांगेचा विस्तार रायरेश्वर (रायगड) पासून शिंगणापूर पर्यंत
- मुख्य विस्तार सातारा व सांगली जिल्ह्यात
- याच रांगेत महाबळेश्वर पाचगणी ही ठिकाणे.

Sample Copy

तापी नदी खोरे

: By Abuj Akarur

तापी खोऱ्यातील नदी काठावरील शहरे :

नदी	काठावरील शहर	नदी	काठावरील शहर
तापी	भूसावळ	गोमई	शहादा
	सारंगखेडा		प्रकाशे
गिरणा	जळगाव	बोरी	अंमळनेर
	मालेगाव	मास	शेगाव
पांझरा	धुळे	मार्णा	अकोला
बुराई	सिंदखेडराजा	नळगंगा	मलकापूर
		तिमूर	चाळीसगाव

तापी खोऱ्यातील संगम स्थळे :

ठिकाण	नदी संगम ठिकाण	नदी	संगम
कपिलेश्वर (धुळे)	तापी–पांझरा	रामतिर्थ	पूर्णा–चंद्रभागा
प्रकाशे	तापी–गोमती	अंकुरा	पूर्णा–मोरणा
चांगदेव	तापी–पूर्णा		मालेगाव
सिंदखेडराजा	तापी–बुरई	मालेगाव	गिरणा–मोसम
रामेश्वर	तापी–गिरणा	मांजरोद	तापी–अनेर

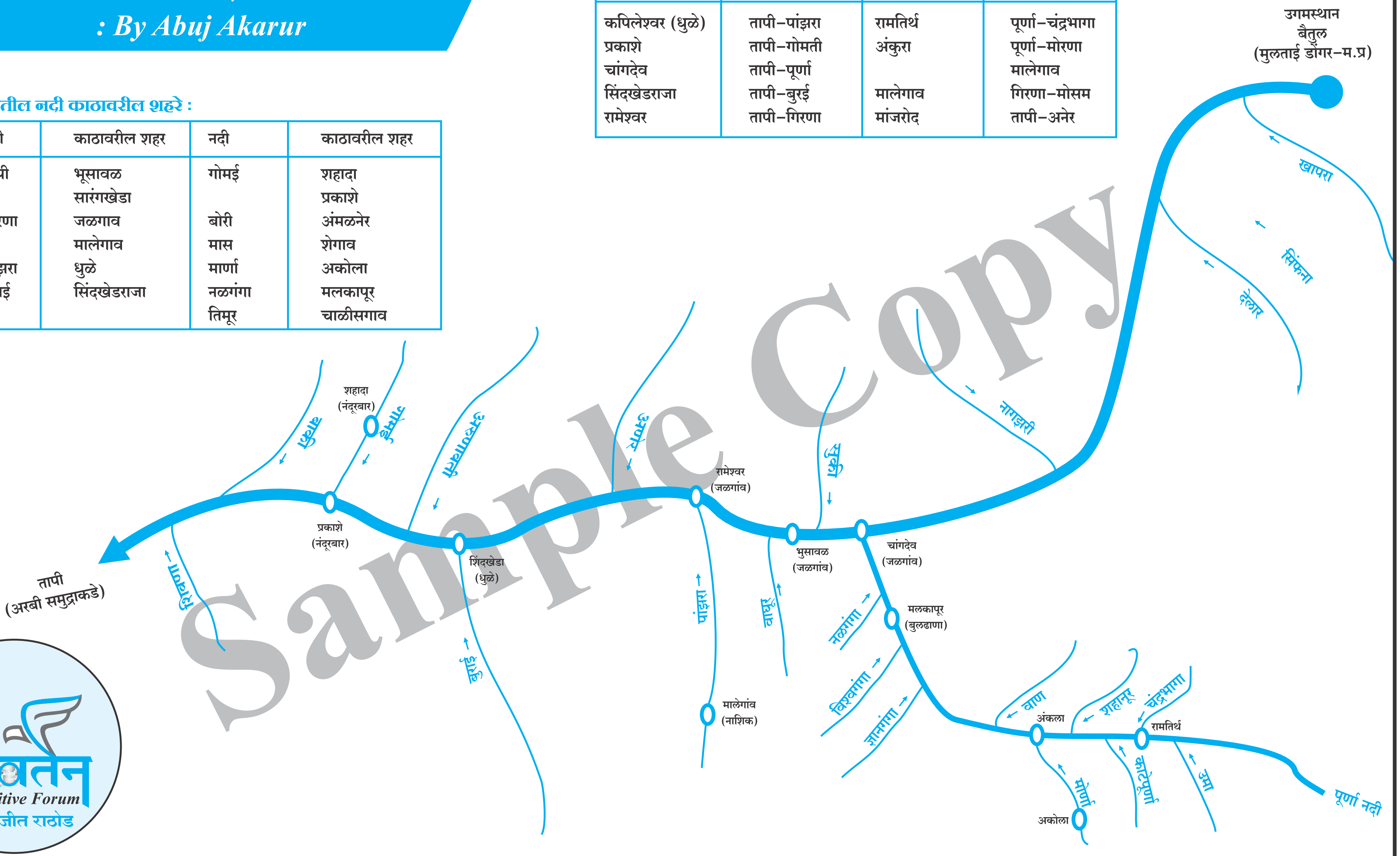

परिवर्तन
Competitive Forum
–अभिजीत राठोड

Sample Copy

प्रकाशने

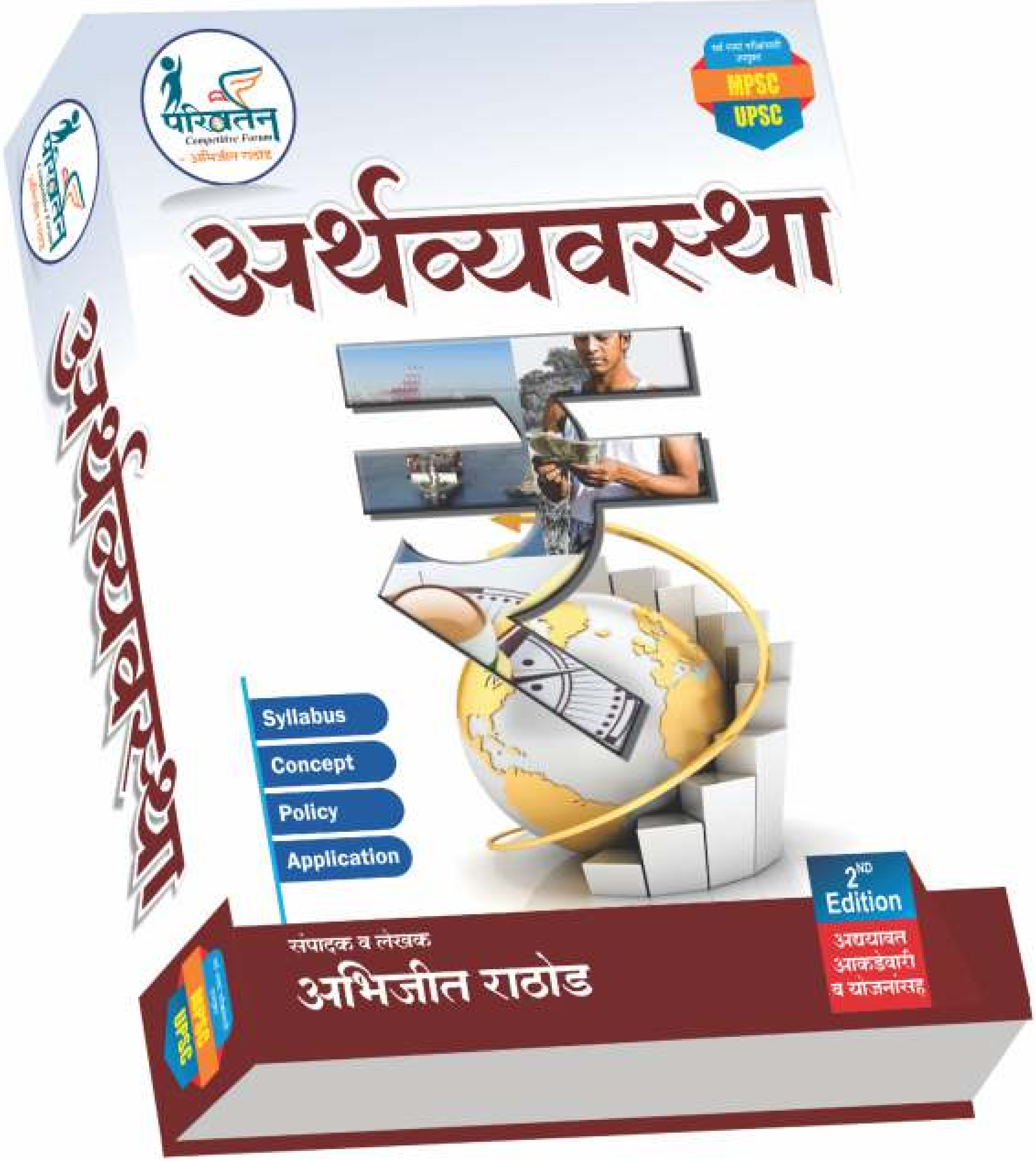

लेखक व संपादक :

अभिजीत राठोड

परिवर्तन
Competitive Forum
- अभिजीत राठोड